

Vår digitala planet i fokus

Lärohandledning & arbetsblad

VÅR DIGITALA PLANET I FOKUS

Om programmen

Inte sedan industrialiseringen har världen genomgått en större samhällsförändring. Digitaliseringen transformerar skola, arbete och fritid i grunden – liksom hemmet och staden. Den underlättar vår vardag och våra möjligheter att inhämta och sprida information. Den ger röst åt marginaliserade grupper och har, som ingen tidigare teknik, möjlighet att koppla samman människor över stora avstånd. Men som alla kraftfulla teknologier kommer digitaliseringen också med en del utmaningar. Har de stora teknikbolagen fått för stor makt över våra liv? Kan individens integritet påverkas när allt mer i samhället är datadrivet? Hur stoppar vi svallvågorna av desinformation och fabricerade sanningar från att påverka politiska val? Och vad händer med vårt beteende och välmående i en ständigt uppkopplad värld?

Avsnittsförteckning

- **Diskriminerande algoritmer (ca 10 min)**
Stora datamängder och artificiell intelligens hanterar allt fler och allt mer komplexa processer i samhället. Förhoppningen är att vi exempelvis skall kunna genomföra anställningsintervjuer utan mänskliga fördomar. Men om de data som algoritmerna använder sig av har en skev representation av verkligheten kan de istället förstärka fördomarna – ibland med drastiska resultat.
- **Deepfakes (ca 10 min)**
Kampen mot falska nyheter på nätet håller på att bli en allt större utmaning. Manipulerade videor i form av så kallade deepfakes riskerar sprida desinformation på en helt ny nivå – och i värsta fall undergräva vår tillit till sanningen.
- **Cambridge Analytica-skandalen (ca 10 min)**
2018 avslöjades en av den digitala erans största skandaler. Dataanalysföretaget Cambridge Analytica hade olovligen samlat in personlig information om miljontals Facebook-användare i syfte att påverka det amerikanska presidentvalet.
- **Nättroll och näthat (ca 10 min)**
Vad har hänt med tonläget på nätet? Vad är det som får så många att bråka med varandra? Vad skiljer egentligen ett nättroll från en näthatare? Behöver vi skapa uppförandekoder för digitalt umgänge?
- **Nätmobbing (ca 10 min)**
För de unga som utsätts för mobbing i dagens digitala värld är det nästan omöjligt att slippa undan. Mobbingen sker inte längre bara på skolgården utan finns ständigt närvarande på nätet, i sociala medier och i klass-chatten.
- **Nätporr (ca 10 min)**
Pornografi är varken svår att finna eller konsumera, utan finns tillgänglig i överflöd genom en snabb googling. Vad gör den med vår syn på sex, och hur påverkas unga som växer upp med den allt grövre nätporren som den viktigaste sexualundervisningen?
- **Influencers (ca 10 min)**
För många unga är det inte traditionella nyhetsmedier som sätter agendan utan istället de influencers de följer på sociala medier. Vilken typ av makt har influencers, och hur hanterar de sin maktställning och sitt ansvar gentemot sina följare?

Syfte och målgrupp

Ett av syftena med samhällskunskap, i såväl grundskolan som gymnasiet, är att öka kunskaperna om digitaliseringens betydelse. *Vår digitala planet i fokus* bidrar med kunskap om och viktiga perspektiv på denna pågående samhällsomvandling.

De här korta videoklippen fördjupar och kompletterar de tre längre programmen i *Vår digitala planet*, men kan ses separat. Liksom huvudprogrammen vänder de sig till grundskolans senare år, yrkesprogrammen och de högskoleförberedande programmen, med tonvikt på gymnasiet.

Om lärarhandledningen

Till de tre huvudprogrammen i *Vår digitala planet* finns en fylligare handledning med fler övningar och kopplingar till kurs- och ämnesplaner. Videoklippen *Vår digitala planet i fokus* är i första hand tänkta som komplement. De kan också utgöra alternativ för dig som har mindre tid att avsätta för att jobba med materialet – eller för dig som behöver begränsa omfånget. Kopplat till klippen finns arbetsblad med uppföljningsfrågor. Hänvisningar till kurs- och ämnesplaner görs endast på en övergripande nivå.

Kurs- och ämnesplanskopplingar

Förutom att öka kunskaperna om digitaliseringens betydelse syftar ämnet samhällskunskap – i såväl grundskolan som gymnasiet – till att lära eleverna om olika samhällsförhållanden och livsvillkor och hur dessa formas av olika intressen och aktörer. Det skall även skapa förståelse för det demokratiska samhället och förutsättningar för aktivt deltagande däri, samt ge kunskap om olika rättigheter. Vidare skall det utveckla elevernas förmåga att analysera samhällsfrågor, stärka deras kritiska förhållningssätt, bland annat i fråga om information, samt öva dem att ta ställning och uttrycka sina uppfattningar.

Arbeta med programmen och övningarna

Förberedelse

Ta del av innehållet i denna handledning, se klippen och fundera på vilken utdelning de kan ge för din kurs och klass i kombination med frågorna. Fundera på vilka förkunskaper eleverna behöver för att det skall landa så bra som möjligt. Kanske är det lämpligt att planera in detta efter att ni genomfört ett visst moment? Kanske finns det vinster att göra om det här materialet används ämnesintegrerat eller i samband med ett tema/projekt?

Innan ni tittar på ett klipp kan du också gärna förbereda eleverna genom att säkerställa att de förstår förekommande begrepp. Skriv upp alla nyckelord på tavlan, där de kan stå kvar under hela lektionen. Elevers språkförståelse varierar kraftigt, så uppmuntra dem gärna att dessutom notera svåra termer medan de tittar, så att ni kan komplettera ordlistan tillsammans.

Bearbetning

Till varje klipp finns ett arbetsblad med uppföljningsfrågor, som kopieringsunderlag. Av dessa är de första fem mer eller mindre direkt kopplade till vad ni just har sett. Det är därför rekommenderat att svara på dessa under samma lektion som ni tittar, eftersom de är till för att hjälpa eleverna att minnas och bearbeta innehållet. Notera att vissa av frågorna uppmuntrar till reflektion och diskussion och då kan det vara viktigt att påminna eleverna om att alla svar inte är givna.

De två sista frågorna är uppmaningar att ta reda på mer. Om dessa hinner göras under samma lektion eller ej, beror på hur långa pass ni har. Syftet med dem är att fördjupa förståelsen för någon/några av de frågeställningar som aktualiseras av klippet.

Fler program från UR på samma tema

- Demokratins nya spelplan
Dokumentär om hur digitaliseringen påverkar vår demokrati.
- Ser du Storebror?
Dokumentär om hur digitaliseringen påverkar vår integritet.
- Livet med skärmarna
Dokumentär om hur digitaliseringen påverkar vårt beteende.

Handledningen är skriven av Peter Ronnerstam

Upphovsrätten till innehållet i den här lärarhandledningen tillkommer UR, om inte något annat särskilt anges. Lärarhandledningen får fritt kopieras, distribueras digitalt och visas i undervisningssammanhang. När lärarhandledningen eller delar av innehållet används på olika sätt ska den ideella upphovsrätten iakttas. Det här betyder att du som lärare i din undervisning bland annat får kopiera upp så många kopior du behöver av hela eller delar av lärarhandledningen och dela ut till elever, tillhandahålla den digitalt till eleverna i en elevportal eller liknande, eller visa i en Powerpointpresentation. Viktigt att tänka på när du använder lärarhandledningen, på olika sätt, är att det alltid ska gå att se vem eller vilka som har upphovsrätten. Om lärarhandledningen kopieras upp i sin helhet så framgår det redan, men om det är så att du väljer att bara använda någon del behöver du skriva i anslutning till det du använder vem eller vilka det är (UR och/eller annat namn, som framgår i lärarhandledningen).

ARBETSBLAD – DISKRIMINERANDE ALGORITMER

Reflektera och diskutera

- 1 I programmet talas om att olika slags bias kan byggas in i AI-teknologi. Vad menas med det?
- 2 I programmet talas om att AI både kan motverka och förstärka fördomar. Förklara varför!
- 3 Hur kan AI användas i rekryteringssammanhang?
- 4 Vilka brister tycks vara inbyggda i tekniker för automatiserad bildkategorisering och ansiktsigenkänning? Hur kommer det sig? Vad tyder det på?
- 5 Vad behöver utvecklare göra för att undvika att AI-teknologin blir diskriminerande?

Ta reda på mer

- Testa att göra egna bildsökningar på sådant som kan tänkas avslöja algoritmer med inbyggd bias.
- Det finns sju *diskrimineringsgrunder* som människor, enligt svensk lagstiftning, skall skyddas mot. Ta reda på vilka dessa är på **do.se** och fundera på hur olika exempel på AI-teknologi skulle kunna öka eller minska problemet beroende på hur den används.

ARBETSBLAD – DEEPPFAKES

Reflektera och diskutera

- 1 Vad innebär *deepfake*-teknologi och i vilka olika syften kan den användas?
- 2 Förfalskad information i form av rörlig bild är för de flesta antagligen svårare att genomskåda än text. Varför är det så?
- 3 Hur kan faktakontroll göras som kan avslöja manipulerade stories, innehållande bilder och video?
- 4 Vilka konsekvenser kan en alltmer spridd och förfinad teknik för manipulation av rörlig bild få? Tänk såväl kortsiktigt som långsiktigt.
- 5 Varför lyfts sociala medier fram som del av problemet med falsk information?

Ta reda på mer

- I programmet får vi se hur Boom arbetar för att motverka falska nyheter. Besök boomlive.in och studera några exempel. Diskutera hur ni tror att ni själva hade uppfattat budskapen om ni hade mött dem på exempelvis sociala medier.
- Fundera på vilka aktuella frågor det cirkulerar motstridig information om just nu. Leta upp egna exempel från webben eller sociala medier. Hur avgör du trovärdigheten?

ARBETSBLAD

CAMBRIDGE ANALYTICA – SKANDALEN

Reflektera och diskutera

- 1 Vilken är skillnaden mellan traditionell propaganda och riktade budskap genererade av *big data*?
- 2 Vad var Cambridge Analyticas affärsidé?
- 3 Hur fick Cambridge Analytica tillgång till de data de behövde för att kunna utföra sina tjänster?
- 4 Vilken var Facebooks roll i Cambridge Analyticas datainsamling?
- 5 Det kan hävdas att Cambridge Analyticas verksamhet bara är ett exempel på ett mer allmänt problem som hänger ihop med själva grundförutsättningarna för vår tillgång till sociala medier. Utveckla detta och resonera kritiskt.

Ta reda på mer

- Ta reda på hur Facebook utnyttjar användardata. Gå till **facebook.com** utan att logga in. Klicka på länken *Datapolicy* på startsidan och läs vad som står. Diskutera och resonera kritiskt. Du kanske har ett konto? Kände du till allt detta?
- *GDPR* är en EU-förordning som syftar till att reglera användning av personlig information. Ta reda på mer om den, hur den är tänkt att fungera och vilka dilemman den kan innebära.

ARBETSBLAD – NÄTTROLL OCH NÄTHAT

Reflektera och diskutera

- 1 Vilken är skillnaden mellan *nättrölande* och *näthat*?
- 2 Varför finns nättröll? Vilka förklaringar ges i programmet? Vilka förklaringar har du själv?
- 3 Flera av de medverkande menar att det offentliga samtalsklimatet inte nödvändigtvis har blivit hårdare, även om det kan verka så. Hur vill de nyansera bilden?
- 4 Vilka problem kan nättrölande och näthat tänkas innebära för demokratin?
- 5 Vilka kommentarer har de medverkande kring ytterligare reglering av det offentliga samtalet på internet? Vilka är dina egna tankar om detta?

Ta reda på mer

- Ta reda på vilka begränsningar som faktiskt finns i tryck- och yttrandefrihetsgrundlagarna. Är de motiverade? Borde det finnas fler eller färre regleringar? Vad riskerar vi annars? Diskutera!
- Nättrölande kan även vara organiserat och ingå som del i en politisk strategi. Det talas i detta sammanhang bland annat om *trollfabriker* och *fake news*. Gå in på internetkunskap.se och välj *Desinformation – Låt inte trollen ta över!* från menyn. Ta del av materialet och diskutera sedan olika konsekvenser för demokratin.

ARBETSBALD – NÄTMOBBNING

Reflektera och diskutera

- 1 Enligt en undersökning som omnämns i programmet är problemet med nätmobbning störst i åldrarna 13-16. Vad kan det bero på?
- 2 I den aktuella undersökningen har fler uppgett att de nätmobbats jämfört med föregående mätning. Vad kan det bero på?
- 3 Finns det risk att nätmobbning inte uppmärksammas och tas på lika stort allvar som annan mobbning? Varför i så fall?
- 4 Programmet beskriver vad som är annorlunda med nätmobbning och som visar varför den behöver tas på stort allvar. Vad är det?
- 5 Vilka olika förklaringar till mobbning ges i programmet? Kommer du på fler?

Ta reda på mer

- En av de organisationer som arbetar mot nätmobbning är BRIS. Gå till **bris.se** och välj *Om BRIS* i menyraden. Under *Publikationer* kan du sedan välja *Rapporter*. Hämta guiden *Motverka nätmobbning!* och ta reda på mer om hur nätmobbning kan definieras och förstås.
- Studera undersökningen som det refereras till i programmet lite närmare. Den heter *Ungar och medier*. Se om du kan finna intressanta detaljer, jämförelser och samband. Jämför gärna med undersökningen *Ungas anmälningar av hat och hot på sociala medier*. Båda rapporterna tas fram av Statens medieråd och finns på **statensmedierad.se** under *Publikationer*.

ARBETSBLAD – NÄTPORR

Reflektera och diskutera

- 1 Varför förekommer pornografi och vilka generella problem finns kring det?
- 2 Hur har internet förändrat förutsättningarna och vilka nya problem har det inneburit?
- 3 Vad sägs i programmet om pornografins effekter på användaren?
- 4 Varför finns det ingen diagnos som definierar missbruk av pornografi? Tror du att det vore befogat?
- 5 Varför anser de medverkande att det är viktigt att samtala om sex och pornografi?

Ta reda på mer

- Statens medieråd har i undersökningen *Ungar och medier* bland annat ställt frågor om ungas erfarenheter av pornografi på internet. Studera den och se om du kan finna intressanta detaljer, jämförelser och samband. Rapporten finns på [statensmedierad.se](https://www.statensmedierad.se) under *Publikationer*.
- På urplay.se finns UR Samtidens serie *Porren – elefanten i rummet*. Om tid finns, titta gärna på föreläsningen *Hur porr påverkar ungas hälsa* som ytterligare problematiserar pornografi på internet. Diskutera sedan de perspektiv som framkommer.

ARBETSBLAD – INFLUENCERS

Reflektera och diskutera

- 1 Beskriv det nya medielandskap som omtalas i programmet. Hur skiljer det sig från det tidigare?
- 2 Influencers beskrivs som makthavare. I vilken mening är de det?
- 3 Kan influencers jämföras med andra makthavare i samhället? Finns det andra faktorer än räckvidd och antal följare som är viktiga när man analyserar graden av makt och inflytande?
- 4 Hur påverkas en influencers budskap av sponsorer och annonsörer?
- 5 Håller du med om att influencers har ett ansvar för hur de påverkar sina följare? Resonera!

Ta reda på mer

- Gå in på medieakademien.se och ta reda på mer om vad *Maktbarometern* mäter. Hur har resultatet förändrats de senaste åren? Vilka känner du till av de som är med på listan? Följer du någon/några av dem? Vilket inflytande skulle du i så fall säga att de har på dig?
- Inom medie- och kommunikationsvetenskap finns en väl använd modell, kallad *tvåstegshypotesen*, som beskriver opinionsbildning. Ta reda på mer om den, exempelvis med hjälp av ett läromedel i samhällskunskap. Fundera sedan på om den kan kopplas samman med det du vet om influencers. Se även om läromedlet säger något om reklamfinansierade massmediers innehåll. Har det någon relevans för hur vi bör förstå en influencers verksamhet?